

РЕЛИЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ» В МАС-МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

У статті на матеріалі ток-шоу "Larry King Live" розглядається характерний для американської лінгвокультури концепт «політичної коректності». Аналізуються мовні та культурно-поведінкові прояви цього концепту. Також розглядається проблема запозичення концептів. Автор зіставляє реалізацію концепту в американському та українському медійних дискурсах.

Ключові слова: політкоректність, концепт, лінгвокультура, запозичення, медійний дискурс.

В статье на материале ток-шоу "Larry King Live" рассматривается характерный для американской лингвокультуры концепт «политической корректности». Анализируются языковые и культурно-поведенческие проявления данного концепта. Также рассматривается проблема заимствования концептов. Автор сопоставляет реализацию концепта в американском и украинском медийных дискурсах.

Ключевые слова: политкорректность, концепт, лингвокультура, заимствования, медийный дискурс.

The concept "political correctness" characteristic of American linguistic culture is analysed in the article. The research is based on "Larry King Live" talk show. Language and culture specific manifestations of the concept are considered. The problem of concepts borrowing is emphasized. Actualization of the concept in American and Ukrainian media discourses is compared.

Key words: political correctness, concept, linguistic culture, borrowings, media discourse.

Розвиток технологій другої половини ХХ сторіччя призвів до виникнення світових інформаційних агенцій та став поштовхом до глобалізації телебачення. Початок ери телевізійних супутників створив умови для виходу телебачення за межі держав. Учені стверджують, що сьогодні Сполучені Штати Америки стали головним експортером медійної продукції. На це впливає велике надлишкове виробництво такого контенту та доступ до багатьох ринків [4, с. 217-218].

Одна з провідних телерадіокомпаній світу CNN розпочала свою діяльність у 1980 році як перший цілодобовий канал новин. На

початок другого десятиріччя XXI століття її аудиторія нараховує більше 100 мільйонів домогосподарств у США, а через канал CNN International глядачі більше 200 країн світу мають доступ до її телепрограм. На підтвердження цього можна навести слова Джона Бон Джові, одного з гостей ток-шоу "Larry King Live", яке є матеріалом нашого дослідження (транскрипти ток-шоу "Larry King Live" розміщені в мережі Інтернет, режим доступу: <http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/lkl.html>): BON JOVI: You know? It's much more of one world that we live in. You know? How many times I've watched your show and CNN in places like Japan, around the world. It gives me comfort. CNN перетворилася на невід'ємну частину глобальної масової комунікації, яка, на думку дослідників, є причинно-наслідковим процесом, під час якого медіа «передають ідеї, значення, культурні форми з одного місця до іншого, від відправника до сприймача» [4, с. 223].

До 90-х років XX сторіччя потік медійного контенту до Східної Європи був дуже обмеженим та вибіркоvim, отже впливу на її культуру не мав. Але сьогодні імпортований контент займає значну частину ефіру на пострадянському просторі та модифікує світогляд аудиторії. «Як і в більшості країн світу, США у свідомості росіян, особливо молоді, все більш укорінюється в якості центру, що випромінює якщо не законодавство, то привабливо технічні новини, зразки громадського ладу та економічного процвітання, стандарти рівня життя, естетичні уявлення, еталони культури, смаки, манери поведінки та спілкування» [3, с. 110].

Глобальний характер мас-медіа викликає занепокоєння частини дослідників, які аргументують свою думку тезою, що «імпортована медійна культура затримує розвиток власної культури країни-сприймача, або навіть низки місцевих і регіональних культур у межах держави». З іншого боку, існує погляд, що «медійному культурному вторгненню можна іноді опиратись або трансформувати його відповідно до місцевих культур та досвіду» [4, с. 235-237].

Серед чинників, що спричиняють експансію англійської мови та, ширше, англійської етнолінгвокультури, чільне місце посідають засоби масової інформації. Імпортований контент став джерелом численних запозичень з англійської, які сприяють концептуально-мовній інтеграції в інтернаціональний простір. Англійська мова стала донором, що постачає не тільки назви нових реалій, але й концептів, які визначають специфіку поведінки народів – її носіїв.

Одним з таких концептів є «політоректність», який є відносно новим і для носіїв англійської мови. Цей термін був прийнятий політичним рухом нових лівих у США в кінці 60 років XX сторіччя [9]. За визначенням Оксфордського словника, політоректність – це запобігання форм вираження або дій, які сприймаються як ті, що можуть виключити, ізолювати або образити групи соціально обмежених чи дискримінованих людей [11]. Принцип політичної коректності вимагає уникати використання в мовленні всіх тих одиниць, що можуть уразити гідність індивіда, а точніше замінювати їх нейтральними або позитивно забарвленими евфемізмами. Єдине визначення поняття «політична коректність» відсутнє, але вважаємо за доцільне прийняти таке визначення: «політична коректність, політоректність – закріплене в США поняття-лозунг, яке демонструє ліберальне спрямування американської політики, що має справу не стільки зі змістом, скільки з символічними образами та коригуванням мовного коду. Мовлення декодується знаками антирасизму, екологізму, толерантного ставлення до національних та сексуальних меншин, боротьби проти СНІДу» [2, с. 279-280]. Як зазначають дослідники, політична коректність може розглядатися як синкретична культурно-поведінкова та мовна категорія [5, с. 5].

Учені пояснюють появу та розвиток політичної коректності інтересом західної ідеології взагалі та англосмовної зокрема до окремої людини, що супроводжується ігноруванням колективу. Натомість для культур східних слов'ян характерний високий ступінь колективізму [10]. «Внаслідок постійної зацікавленості людською особистістю як центру західної ідеології, на який спрямовано зусилля й політики, й економіки, й культури, англійська мова є добрішою, більш гуманною та ввічливою до людини, ніж – на жаль! – російська мова. Від нашої ідеології колективізму та ігнорування індивідуалізму (саме це слово має в російській мові негативні конотації) важко очікувати будь-чого іншого. Російська мова, як правило, не обтяжує себе міркуваннями про гуманність та чуйність до окремої людини» [8, с. 222]. Наведене висловлення можна віднести й до української мови завдяки близькості культур та спільного історичного минулого наших народів. Як приклад можна порівняти статтю з сайта українського каналу новин ТСН: *Хворий на рак підліток перед смертю записав лебедину пісню і зняв кліп...* Судячи з Twitter *смертельно хворого* підлітка, він не чекає своєї долі склавши руки [14], в якій використовується негативна оціночна лексика, а тому хвороба сприймається як смертельний вирок, та фрагмент з ток-шоу "Larry King Live" SUZANNE SOMERS, ACTRESS

WHO *CHALLENGED* CHEMOTHERAPY: I've never told anyone, in the last year I've been *battling* and *surviving* breast cancer. COLIN POWELL, FMR. SECRETARY OF STATE: I'm a prostate *cancer winner*, де мовці використовують нейтральну або позитивну лексику, що вказує на можливість боротьби із захворюванням та навіть його подолання. Взагалі, принцип політкоректності та чутливого ставлення до хворих є невід'ємною частиною англомовної лінгвокультури. Крім наведених прикладів розбіжності у лексиці, ідея різного ставлення до хвороби виявляється і на граматичному рівні. Якщо в українській мові дієслово «захворіти» вживається в активному стані: "Так, це так, Ларрі Кінг збирався підготувати інтерв'ю з Миколою Азаровим. Зараз він *захворів*, і лікарі не дозволяють йому переліт з Москви. Тому час інтерв'ю переміщується", – повідомив В. Лук'яненко [15], то англійська вимагає конструкцій з пасивним станом дієслів, тим самим імпліцитно «знімає відповідальність» з особи за хворобу: KING: President Reagan wanted to use that letter to tell the American people of his fate. REAGAN: "My fellow Americans, I have recently been told I'm one the millions of Americans who *will be afflicted* with Alzheimer's disease."; MILKEN: Well, we have made tremendous progress. You know, we should look at this very optimistically, not -- more than 12 million people in America and tens of millions around the world are living normal lives, I couldn't be happier to be with you here Larry 17 years after I *was diagnosed*, when they gave me 12 months to live.

Зміцнення міжнародних зв'язків, інтеграція зі світовою спільнотою та близькі контакти культур викликають лавиноподібний потік запозичень переважно з англійської як глобальної мови. Запозичення відбуваються не тільки на лексичному рівні, йдеться про засвоєння концептів – ментальних утворювань, що спираються на багатшаровий культурний досвід іншого народу, що сконцентрований як в індивідуальній, так і в колективній свідомості. Процес глобалізації концептуальних просторів настільки стрімкий, що явища, які з'являються в одній лінгвокультурі, негайно стають надбанням інших культур [6, с. 292]. Головна відмінна риса запозичених концептів – це встановлення ціннісних відношень, властивих іншій культурі [1].

При запозиченні концепту в реальність культури-реципієнта вводиться нове явище, що супроводжується формуванням нової сукупності перцептивних та концептуальних знань. Прикладом такого явища може слугувати концепт «політкоректність», що є унікальним явищем, оскільки відображає нові уявлення про систему організації міжособистісних відносин у навколишній реальності та

зумовлює тенденції розвитку мови, що знаходить своє відображення в 1) перегляді формальних ознак вираження граматичної категорії роду; 2) появі інноваційних мовних засобів номінації для об'єктів, що вже мають назву; 3) виникненні нових норм сполучуваності мовних одиниць; 4) видозміні загально прийнятних засобів мовленнєвого контакту та мовних ритуальних формул; 5) модернізації комунікативних тактик та стратегій мовленнєвої поведінки [6, с. 293].

Оскільки аналізований концепт походить з американської етнолінгвокультури, актуальним стає його аналіз у мас-медіа США. Саме тому ми обрали ток-шоу "Larry King Live" матеріалом нашого дослідження. У діалогах цього ток-шоу комуніканти використовують цілу низку евфемізмів, що замінюють потенційно образливі для частини аудиторії назви. Наприклад, щоб уникнути неполіткоректної назви раси було вжито вираз *African-American*: KING: You mean there's a racial tone here? BROWN: There's some other stuff. For risk of playing the race card – I think Mr. Snipes hasn't brought it out. But there were *African-American* prospective jurors, but strangely enough every one of them got given a wrong day to come back by the same prosecutor that wound up giving the rest of them the correct date. Для виключення дискримінації по стану здоров'я людей було використано евфемізм, сформований за допомогою продуктивного елементу *challenged*: DON LEMON: Philadelphia police have made a horrifying discovery. Four *mentally challenged* adults locked and chained in the basement of an apartment building. Чимало евфемізмів потребує опис зовнішності людини: FERGUSON: I met him when I was 10 actually. And there's a picture in my book of us, and we look – both look rather *round*, and we were playing at polo; KING: I mean, 50, that's a lot of pounds to lose, 50 pounds. FERGUSON: Well, absolutely. Thank you, Larry. KING: No, I mean that. That's a great compliment, 50 pounds is a – at the height of it you must have been in really *distraught shape*. Політкоректність не оминає опис фінансового стану людей: BROWN: Yes, he still has to file but he may have paid. So what you usually get as a practical matter, sir, is that *people on the low end* who have W-2 deductions from their paychecks and the money sent in, they don't file. Поведінка людей також змальовується з дотриманням принципу політкоректності. Так, наприклад, для запобігання нанесення можливої шкоди співбесіднику, агресивна поведінка американського боксера Майка Тайсона, який відзначився стилем «звіра», як на рингу, так і поза ним, була охарактеризована як *bad temper*: KING: I know you had a *bad temper*. I remember that phase of you. Do you still have it? TYSON:...so I

had to really get into a character, be this unstoppable, invincible monster, and that's just what it was. Керуючись принципом політкоректності, мовці запобігають негативній оцінці діяльності інших осіб, наприклад, KING: What do you make of Justin Bieber and that phenomenon? BON JOVI: Well, there's –you know, I've been around long enough to have seen them all come and – and either make it or not. Justin Timberlake, who came from that kind of a background, is an enormous talent. Justin Bieber *seemingly has some talent*. Зіставлення характеристик *enormous talent* та *some talent* дозволяє уникнути негативної оцінки виконавця та не обурити його прихильників.

Активна участь жінок у житті суспільства призвела до виникнення універсальних назв професій та занять людей в англійській мові. Гендерна політкоректність вимагає використання назв, що не містять у собі морфеми, які вказують на стать особи. Вони настільки закріпилися в свідомості носіїв мови, що навіть у спілкуванні з чоловіком перевага надається слову «унісекс» *spokesperson*, а не традиційному *spokesman*: KING: Are you an investor? Are you a *spokesperson*? TYSON: A little bit of both, yes.

Традиційною цариною застосування принципу політкоректності є політичний дискурс, в якому особливо необхідно дотримуватися принципів ввічливості та мовного такту й утримуватися від оцінок. Так, наприклад під час інтерв'ю Ларі Кінга з представниками двох протидійних сторін – прем'єр-міністром Палестинської автономії Файядом та міністром оборони Ізраїлю Бараком – учасники використовували нейтральні евфемізми замість виразу «військові дії», для характеристики відносин між країнами: FAYYAD: Yes, there were rounds of discussions or negotiations where issues were discussed at great length... But those were very few instances when the issues were discussed to the extent necessary if not negotiated to reach an agreement. *A lot of bad things happened in between*; BARAK: We expect Palestinians to act more – *in a more kind of friendly or neighborly manner* in many issues.

Оскільки політична коректність є не тільки мовною, а й культурно-поведінковою категорією, слід звернути увагу на комунікативні тактики та стратегії мовленнєвої поведінки. «Уявлення про типове виконання тієї чи іншої ролі складається в стереотипи, які становлять невід'ємну частину рольової поведінки. Виступаючи в певній соціальній ролі або ситуації, особистість повинна говорити певним чином» [7, с. 38]. Як зазначають дослідники, мовленнєвий потенціал мовної особистості спроможний задати відповідну аксіологічну перспективу висловлюванню [7, с.

235]. Згідно з принципом політкоректності, політики намагаються уникнути негативних оцінок, зосереджуючись на позитивних особистісних якостях опонентів. Оскільки політичні діячі нерідко були гостями Ларі Кінга, в ток-шоу можна знайти чимало підтверджень цієї тези. Наприклад, колишній держсекретар США Пауел високо оцінює губернатора Аляски Пейлін, яка належить до протилежного крила республіканців: POWELL: I think Governor Palin is a fascinating individual. I think she has become a political celebrity... KING: But what is she to a moderate Republican? POWELL: She's – KING: That's who she's very critical of? POWELL: Yes, she is – she is more to the right side of the political spectrum than I am. And I don't think anybody would object to that statement. And, you know, her positions are very populist... Екс-президент США Джордж Буш старший висловлює симпатію до теперішнього президента Обами, незважаючи на приналежність до різних партій: KING: What do you think of President Obama? GEORGE H.W. BUSH: Well, he's been very pleasant to me personally, very. He came here to my library... And he was very gracious. So, on a personal basis, I'm very strongly impressed. And he's a decent, decent man. And he's taken a lot of heat lately. But that goes with the territory. KING: Do presidents, despite the politics, have sympathies for other presidents? GEORGE H.W. BUSH: I think I would. I mean, I think so. And, I mean, I don't like to see anybody beat up on and down. And people are -- some are down on him today, although his numbers aren't bad. And ... he's a good man. He's a decent man. And my trouble is if you like somebody, it's hard to be hypercritical.

Дотримуючись принципів політкоректності, мовці не тільки ухиляються від негативних оцінок, але й намагаються знайти позитивні сторони в невдалих подіях. Наприклад: KING: Obama is back from a major trip that produced *mixed results*. What do you make of that? The eyes – in the eyes of the world, he was held above the grain. Now what? POWELL: Well, I think it was a trip that *had some successes*, but *some disappointments*. He didn't get what he wanted with respect to a trade agreement with South Korea. He wasn't able to persuade some of his G-20 colleagues of the direction to move with respect to the financial situation. He didn't get what he was looking for with respect to trade policy changes. But at the same time, I think *one of the great achievements* of the trip is that he showed that America still recognizes that it is an Asian Pacific power. У наведеному прикладі невдачі подорожі президента Обами були охарактеризовані як *mixed results* або *had some successes, but some disappointments*, хоча, як стає ясным далі зі змісту висловлення,

головним досягненням було те, що не потребує доказів, а саме високий статус США в системі світової економіки.

Якщо порівнювати американське ток-шоу з вітчизняним, виявиться очевидним, що принцип політкоректності не є домінуючим в українській лігвокультурі. Вітчизняні політики досить відверто «навішують ярлики» на своїх опонентів. Наприклад, А. Куликов: Понятно, господин Голубь. Ірина Геращенко, партія «УДАР». І. Геращенко: Дякую. Ви знаєте, мені здається, що партія комуністів давно стала такою колективною тушкою... Іншою тактикою є самоствердження за рахунок супротивників – І. Геращенко: Ви знаєте, в чому різниця між "УДАРОм" і партією влади, зокрема, Януковичем? В тому, що ми по-різному розуміємо такі начебто зрозумілі слова: реформи в уяві партії "УДАР" – це реформи, а не та стагнація, яку пропонує Партія регіонів [13].

Засоби масової інформації широко живають неполіткоректну лексику по відношенню до деяких груп людей: На Тайвані винайшли диво-прилад для *інвалідів*. Відтепер люди з паралізованими нижніми кінцівками можуть стояти, їздити та навіть поратися у хаті, йдеться в сюжеті ТСН [16]; Жінку, яка жорстоко порізала свого чоловіка, відправили до *психів*. Суд визнав вбивцю неосудною [17]. Лише в деяких випадках використовуються політкоректні евфемізми: Волонтери не могли пройти осторонь даної події. Так, 3 грудня, в нашому місті відбувся турнір з настільного тенісу серед *людей з обмеженими фізичними здібностями* [18].

Неполіткоректний контент деяких ток-шоу викликає обурення частини аудиторії. Так, наприклад, в огляді телепрограми «Світське життя з Катериною Осадчею» на каналі 1+1 зазначається: Серед світських левів і левиць у нас є своя людина – неперевершена Катя Осадча, володарка величезної колекції екстравагантних капелюшків і майстер ставити відверті запитання... Катя Осадча проводить глядачів за лаштунки гламурного життя, виводить на відверту розмову багатих та знаменитих, вивідує їхні таємниці... і підносить ці секрети у програмі "Світське життя" на тарілочці з блакитною екранною смужечкою. А серед коментарів можна знайти (орфографія авторів зберігається): «Катя этой программе больше подойдет название "Свиньське жыття Мажорив" лично тебя Катя это не касается»; «У вашего канала нету совести. Сколько людей бедуют. голодные нищие, проживают на грани нищеты а вы показываете как жыруют наши звезды наши олигархи» [12].

Не є виключенням випадки порушення принципів політкоректності в Сполучених Штатах. Наприклад, STREISAND: In a way, I'm glad Hillary Clinton wasn't the first woman president, because with this economic crisis, they would have probably blamed her gender. Rather than the eight years preceding, you know? KING: You're probably right. Whoever gets it is going to get blamed so than the first woman, as the first black has been blamed, has he not? STREISAND: That's right. Yes. Співбесідники в цьому уривку згодні, що на оцінку ситуації значною мірою впливають расові та гендерні негативні стереотипи. Так, Біл Гейтс критикує некоректне висловлювання конкурентів та говорить про неприпустимість таких порівнянь: KING: Were you embarrassed that some competitors called you Don Corleone, and that dealing with Microsoft, that you guys are "take it or leave it" kind of people? Were they wrong? GATES: Well, that kind of an insult is – it's upsetting that anybody would say that about anyone. I don't know what your referring to. KING: Someone said one of your competitors said words to that effect, that a meeting -- Marc Anderson, co-owner of Netscape, said, it's like a visit from Don Corleone, meeting with executives. I expected to find a bloody computer monitor in my bed the next day GATES: You know, there's asymmetry here. We never say anything like that about our competitors. We have a lot of respect for them and the work they do. This is a fast-moving field. And it's too bad, you know, kind of like in politics, that some people stoop to that. Однак, в цілому, комуніканти обізнані з необхідністю дотримання правил політкоректності та розуміють, що за їх порушення можна бути притягненим до відповідальності: O'BRIEN: And I think when you can stay in touch with that, when you can stay in touch with – remember getting a bill. I drove a 1977 Isuzu Opal, which is – I don't want to offend any company but it's the *crappiest car that's ever been made*. And now – *you take me to court if you want*. I don't care. В цьому прикладі учасник одного з ток-шоу Кінга, комік Конон О'Брайен, дає негативну оцінку однієї з марок машин, хоча й розуміє, що це може викликати образу деякої частини аудиторії та на нього можуть позиватися в судовому порядку.

Отже концепт «політична коректність» як одна з структур, що утворюють ментальну базу американців, виявляє себе у медійному дискурсі, про що свідчить аналіз матеріалів ток-шоу "Larry King Live". Цей концепт має специфічний зміст: ідеологічну та ментальну настанову на подолання національних, культурних, етнічних, гендерних, політичних протиріч та конфліктів та водночас знаходить

мовну об'єктивіацію, що виявляється у виборі мовленнєвих засобів різних рівнів.

1. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И.Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002 – 331 с. 2. Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов / Н.Г. Комлев. – М.: Эксмо-пресс, 2000. – 1308 с. 3. Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа. – 3-е изд., испр. и доп. / В.Г. Костомаров. – СПб.: Златоуст, 1999. – 320 с. 4. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / Д. Мак-Квейл. – Львів: Літопис, 2010. – 538 с. 5. Панин В.В. Политическая корректность как культурно-поведенческая и языковая категория: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / В.В. Панин. – Тюмень, 2004. – 19 с. 6. Привалова И.В. Интеркультура и вербальный знак (лингвокогнитивные основы межкультурной коммуникации): Монография / И.В. Привалова. – М.: Гнозис, 2005. – 472 с. 7. Славова Л.Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект: монографія / Л.Л. Славова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 358 с. 8. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: (Учеб. пособие) / С. Г. Тер-Минасова. — М.: Слово/Slovo, 2000. — 624 с. 9. Auferdeide, P. Beyond PC: Toward a Politics of Understanding, Minneapolis, MN: Graywolf Press, 1992 – 239 10. Hofstede G. Culture and Organizations (Intercultural Cooperation and its Importance for Survival). Software of the Mind. – L., 1991. 11. Oxford dictionaries [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://oxforddictionaries.com/definition/english/political%2Bcorrectness?q=political+correctness>

Джерела ілюстративного матеріалу: 12. Світське життя [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.1plus1.ua/dyvitsya/programy/svitske-zhittya.html> 13. Свобода слова [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://svobodaslova.ictv.ua/ukr/catalog/2012-12-10/text594.html> 14. ТСН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tsn.ua/zdorovya/hvoriy-na-rak-pidlitok-pered-smertyu-zapisav-lebedinu-pisnyu-i-znyav-klip.html> 15. ТСН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/larri-king-priyide-v-ukrayinu-brati-interv-yu-v-azarova.html> 16. ТСН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tsn.ua/zdorovya/invalidi-z-paralizovanimi-nogami-zmozhut-hoditi-za-20-tisyach-dolariv-279171.html> 17. ТСН [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tsn.ua/chorna-hronika/zhinku-yaka-zhorstoko-porizala-svogo-cholovikavidpravili-do-psihiv.html> 18. ХАРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ФІНАНСІВ УДУФМТ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://khif.edu.ua/news/102> 19. Larry King Live [Електронний ресурс] – Режим доступу: розміщені в мережі Інтернет, режим доступу: <http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/lkl.html>